VALTIONEUVOSTON OIKEUSKANSLERI

Eduskunnan lakivaliokuntalle

Viite:
Lakivaliokunnan asiantuntijakuuleminen 17.10.2023, oikeuskanslerin asiantuntijalausunto 10.10.2023

OIKEUSKANSLERIN KERTOMUS VUODELTA 2022, K 10/2023 VP; TARKEMPAA TIETOA OIKEUSKANSLERIN LAILLISUUSVALVONNAN TYÖMÄÄRÄN KEHITYKSESTÄ LAKIVALIOKUNNAN TOIMIALAN NÄKÖKULMASTA

Oikeuskanslerin asiantuntijalausunnossa lakivaliokunnalle 10.10.2023 **keskitytään lakivaliokunnan toimialan ja eduskunnan valtiosääntöisen tehtävän kannalta kiinnostaviin nostoihin** oikeuskanslerin kertomuksesta vuodelta 2022 (K 10/2023 vp). Eduskunnan lakivaliokunta on aikaisemmin kiinnittänyt huomiota oikeuskanslerin työmäärään (ks. lakivaliokunnan lausunto LaVL 19/2021 vp). Tämä huomioon ottaen tässä asiantuntijalausuntoani 10.10.2023 täydentävässä asiantuntijalausunnossa on hieman yksityiskohtaisemmin oikeuskanslerin laillisuusvalvonnan työmäärästä ja sen kehityksestä sekä ylimpien laillisuusvalvojien tehtäväjaon vaikutuksesta laillisuusvalvontaan varsinkin eduskunnan lakivaliokunnan toimialalla.

Oikeuskanslerin kertomuksessa tilastot ovat kertomuksen s. 207-219. Niiden ja aikaisempien vuosien tietojen perusteella voidaan tehdä seuraavia havaintoja.

Oikeuskanslerille osoitettujen kanteluiden kokonaismäärä on laskenut korona-pandemian aikaisen piikin jälkeen verrattuna vuosiin 2021 ja 2020. Vireille tulleiden kanteluiden ja

PL 20, 00023 Valtioneuvosto Puhelin 0295 16001 kirjaamo.okv@gov.fi

www.oikeuskansleri.fi

kirjoitusten määrä näyttää vakiintuneen vuosia 2018 ja 2019 vastaavalle, 2010 –luvun keskiarvoa hieman korkeammalle tasolle, mutta kanteluiden määrissä on oikeuskanslerin osalta ollut aina merkittävääkin vuosittaista vaihtelua. Vireille tulleiden kanteluiden määrä on 2010 –luvulla vaihdellut 1454 (vuosi 2011) ja 2346 (vuosi 2017) välillä ja keskiarvo on ollut hieman vajaat 2000 kantelua tai kanteluksi luokiteltavaa, kirjattua kirjoitusta vuosittain.

Kokonaisuudessaan laillisuusvalvonnan oikeuskanslerin laillisuusvalvonnan työmäärä on lisääntynyt. Oikeuskanslerin laillisuusvalvonnassa kantelut ovat yksi tärkeä, mutta vain yksi laillisuusvalvonnan työmuoto, kun taas ylimmän laillisuusvalvojakollegan eduskunnan oikeusasiamiehen työssä kanteluiden painoarvo ja osuus kokonaistyömäärässä on huomattavasti suurempi. Kanteluiden osuus valtioneuvoston oikeuskanslerin ratkaisemista kaikista laillisuusvalvonta-asioista on määrällisesti noin neljän kymmenen prosentin suuruusluokkaa.

Oikeuskanslerin työmäärissä ja niiden painottumisessa laillisuusvalvonnan erilaisiin muotoihin näkyykin myös uudessa valtioneuvoston oikeuskanslerin ja eduskunnan oikeusasiamiehen välistä tehtäväjakoa koskevassa laissakin tavoitteena oleva kahden ylimmän laillisuusvalvojan päällekkäisen työn välttäminen ja kummankin laillisuusvalvojan erilainen, toisiaan täydentävä profiili.

Valtioneuvoston valvonnassa ja siihen kuuluvassa ennakollisessa säädösvalvonnassa tutkittiin vuonna 2022 ennakollisesti ennätysmäärä eli 2246 valtioneuvoston ja tasavallan presidentin esittelyn esittelylistaa, annettiin 106 lainvalmistelua koskevaa laillisuusvalvonnallista lausuntoa ja tehtiin syvempi ennakkotarkastus 11 %:iin kaikista eduskunnalle annetuista hallituksen esityksistä. Esittelylistoista 19 % sisälsi oikeudellisia ja sisällöllisiä virheitä, joita oikeuskansleri pyysi korjaamaan, 96 korjauspyyntöä koski hallituksen esityksiä ja 43 esityksessä korjautettiin tai pyydettiin täydentämään arviota esityksen suhteesta perustuslakiin. Kymmenessä tapauksessa esitys poistettiin oikeuskanslerin korjauspyynnön johdosta valtioneuvoston esittelylistalta.

Kanteluita tai kirjoituksia tuli vireille 2074 ja 420 kirjoitusta arvioitiin suppeassa käsittelyssä, jossa tarkastellaan oikeudellisesti käsittelytarve ja jos sellaista ei ole, päätetään asia ilman jatkotoimenpiteitä. Tarkempaan laillisuusvalvonnalliseen arviointiin otettiin kertomusvuonna 1654 kantelua. Vuonna 2022 ratkaistiin suppeassa käsittelyssä arvioitujen kirjoitusten lisäksi 1862 kanteluasiaa. Asianajajia koskevia laillisuusvalvonta-asioita käsiteltiin yhteensä 755.

Aikaisempaa ruuhkautumista on pystytty purkamaan edelleen. Tarkempaan laillisuusvalvonnalliseen arviointiin tuli kertomusvuonna vireille 2766 asiaa ja kertomusvuonna ratkaistiin 2998 asiaa (kertomuksen s. 219).

Käsiteltävien laillisuusvalvonta-asioiden oikeudellinen vaikeusaste ja kompleksisuus ovat lisääntyneet. Toimenpideratkaisuiden osuus kaikista laillisuusvalvontaratkaisuista onkin lisääntynyt hyvinkin merkittävästi ja vuonna 2022 toimenpiteisiin johtaneiden ratkaisuiden osuus selvittämistoimia edellyttäneistä kanteluasioista oli 16 % kun kahtena edellisenä vuonna vastaava osuus oli 10 % tai sen alle (ks. tilastot, oikeuskanslerin kertomuksen s. 207-219).

Rikos- ja prosessioikeutta koskien tai sivuten poliisin toimintaa koskevien kanteluiden määrä on vähentynyt mutta oikeuskanslerin laillisuusvalvonnan rakenteellisen näkökulman vuoksi yksittäinen laillisuusvalvonta-asia käsittää nykyisin yhä laajempia kokonaisuuksia ja saattaa pitää sisällään useiden kymmenien yksittäisten viranomaispäätösten laillisuuden tarkastelun mahdolliseen systeemiseen tai rakenteelliseen ongelmaan kiinni pääsemiseksi. Esimerkiksi asiantuntijalausunnossani 10.10.2023 lakivaliokunnalle mainitsemani poliisia koskevat apulaisoikeuskanslerin ratkaisut (apulaisoikeuskanslerin ratkaisu poliisin ja syyttäjien menettely sekä ihmiskaupan tutkinta, OKV/1233/70/2021, OKV/1956/90/2021; oikeuskanslerin kertomuksen vuodelta 2021 s. 154-155; ”Poliisin menettely lähisuhdeväkivallan ja seksuaalirikosten esitutkinnoissa”, OKV/325/70/2022; oikeuskanslerin kertomus vuodelta 2022, K 10/2023 vp, s. 153-154), joissa vuonna 2022 ratkaistussa asiassa OKV/325/70/2022 arvioitiin yhden laillisuusvalvonta-asian alla 77 poliisin toimittamaa eri esitutkintaa. Työtapa on osoittautunut hedelmälliseksi rakenteellisten ongelmien tunnistamisessa ja selvittämisessä mutta se on laillisuusvalvojalle työläs.

Tuon lausunnossani 10.10.2023 lakivaliokunnalle myös esille, että hovioikeuksien käräjäoikeuksia koskevien, tuomioistuinlain mukaisten ilmoitusten määrä on lisääntynyt (22 ilmoitusta kertomusvuonna 2022; 8 ilmoitusta vuonna 2021 ja 13 ilmoitusta vuonna 2020). Hovioikeuksien ilmoitukset johtavat yleensä oikeuskanslerin tai apulaisoikeuskanslerin toimenpideratkaisuun toisin kuin useimmat tuomioistuimia koskevista kanteluista. Yleensäkin oikeuskanslerin ja apulaisoikeuskanslerin oma-aloitteisessa laillisuusvalvonnassa päädytään selvästi useammin toimenpideratkaisuihin kuin yksinomaan kanteluiden perusteella suuntautuvassa laillisuusvalvonnassa. Tuomioistuinten ja syyttäjälaitoksen sekä osaksi myös poliisin laillisuusvalvonnassa näin kanteluiden ohella muut laillisuusvalvonnan muodot ovat merkittävä osa oikeuskanslerin toimenpiteisiin johtavaa laillisuusvalvontaa sekä ylipäänsä merkityksellisiä oikeudenkäyttöä ja oikeushallintoa koskevan luottamuksen ja oikeusvaltion toimivuuden kannalta.

Oikeuskansleri Tuomas Pöysti